

**Trabzon'da Dere Islahına İlk Örnek:
DEBBAĞHANE VE ZAĞNOS DERELERİNİN
YÜZ YIL ÖNCEKİ HİKÂYESİ**

*Melek ÖKSÜZ**

ÖZ

Doğu Karadeniz Bölgesindeki yerleşim merkezleri, dağların derin vadiler oluşturarak denize dik olarak indiği coğrafyanın kısmen düzlük alanlarında kurulmuştur. Trabzon antik kent merkezi de Debbağhane ve Zağnos dereleri arasındaki düzlük yükselti üzerinde kurulmuştur. Bu coğrafi yapı, bol yağış alan yörede iskân ve şehirleşme açısından çeşitli güçlükler neden olmaktadır. Bu makalede 13 Kasım 1909 tarihinde meydana gelen sel felaketi sonucu meydana gelen can ve mal kaybı üzerine Debbağhane ve Zağnos derelerinin ıslahı çalışması ele alınmıştır. Konunun en dikkat çekici yönü, ıslah çalışması hakkında hazırlanan raporda yer alan önerilerin, aradan 100 yıl gibi uzun bir süre geçmesine rağmen şehir plancıları tarafından yeni fark edilmiş olmasıdır.

Anahtar Sözcükler: Trabzon, Zağnos ve Debbağhane Dereleri, Islah Çalışmaları.

**The first example of stream improvement in Trabzon:
THE STORY OF DEBBAĞHANE AND ZAĞNOS STREAMS A CENTURY AGO**

ABSTRACT

The settlement areas in Eastern Black Sea region were established on very rare flat areas. The ancient city center of Trabzon was established on the high flat area which was situated between the streams of Debbağhane and Zağnos. This geographical structure, however, causes a lot of problems in terms of settlement. In this article we will investigate the improvement works which were done in and around the Debbağhane and Zağnos streams after the flood of 1909 which caused loss of life and property. The interesting point of this subject is that the city planners have recently been aware of the suggestions made by the authorities after the 1909 flood.

Keywords: Trabzon, Zagnos and Debbaghane streams, Improvement works.

* Yrd.Doç.Dr., KTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, TRABZON.

Giriş

Trabzon kenti, denize paralel, güneye gittikçe yükselen üç düzlük/plato üzerinde yer almış; bu düzlükler yine yörenin özelliğine göre denize dik ve derin vadilerle parçalanmıştır. Bu morfolojik yapı üzerinde Orta/İç Kale tarihi yerleşimi, Tabakhane ve Zağnos/İmaret derelerinin ayırdığı ve kent yerleşim biçiminin tam ortasında ilk iki düzlük üzerinde kurulmuştur.¹

Trabzon antik kentinin doğu ve batısından geçerek Karadeniz’e dökülen bu iki derenin ve etrafındaki vadinin; hem kentin korunmasında hem de şehirleşmeye önemli katkıları olmuştur. Nitekim değişik tarihlerde Trabzon’a gelen seyyahların bu dereler ve onu çevreleyen vadiler hakkındaki tespitleri bu görüşü doğrular niteliktedir. İspanya Kralı III. Enrique tarafından Timur’a elçi olarak gönderilen ve 11 Nisan 1404’te Trabzon’a gelen Ruy Gonzales De Clavijo burayı şu şekilde tasvir etmiştir:²“*Şehrin bir tarafında küçük bir nehir akıyor, nehrin suları derin bir uçurumdan geçiyor ve bu suretle Trabzon; bu taraftan son derece müstahkem bir mevki alıyor. Diğer taraflar hep ova olmakla beraber şehrin suru gayet kuvvetlidir. Şehrin etrafında bağlar ve bahçeler mebzuldür.*”

Alman tarihçisi Fallmerayer Ağustos 1840’ta geldiği Trabzon’un eski kent merkezini çevreleyen iki vadi hakkındaki izlenimlerini şöyle not etmiştir:³ “*Bu korkunç, doğanın kendisinin yağmış olduğu kalenin hendekleri yeşilliklerle, su kaynaklarıyla, kısmen hep yeşil kalan upuzun ağaçlarla doludur. Dar bir köprü onların dorukları üzerinden cesur kemerinin üstünde öbür tarafa uzanıyor. Sarmaşıklar çiçek açınca, sular ağaçların arasında çağlayıp akınca ve olgun üzümler her tarafta yaprakların altından göz kırpinca ne de romantik bir görünüm olur. Akşama bakan taraftaki boğaz özellikle harikuladededir. Doğrudan ağaç ve su kaynaklarının her tarafı doldurduğu vadi yatağına bitişik, ağaçlıklarla kaplı kale kayalıklarının dibi, uçurumun karanlık gölgesinden en az 300 adım yüksekliktedir.*

Ama yine de en güzel görünümü, eğer kalenin batı tarafına romantik uçurumun üzerinden giden köprüde durup bu yeşile dolanmış, dik olarak

¹ Emre Aysu, “Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri”, Der. Yiğit Gülöksüz, *Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi*, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara 1982, s.193.

² Veysel Usta, *Anabasis’ten Atatürk’e Seyahatnamelerde Trabzon*, Serander Yayınevi, Trabzon 1999, s.31.

³ Jakop Philip Fallmerayer, *Doğudan Fragmanlar*, çev: Hüseyin Salihoglu, İmge Yayınevi, Ankara 2002, s. 65.

yukarıdaki kaleden aşağıdakine giden siyah kuleli suru akşam güneşinde seyrederseniz elde ediyorsunuz. Varoştan gelen ve yüksek doruklu, asmalarla birbirine geçmiş ağaçların arasından geçen çapraz yol, granit taşları üzerinde hızlanıp gürül gürül akan ırmağın bulunduğu boğaza iniyor. Hep yeşil olan çalı ve ağaç yapraklarından sicim gibi ve hızla akan sular öğle sıcağında insana gölge ederek serinlik veriyorlar. Yükseklerden, vadinin yamaçlarındaki taşların aralarından, her taraftan sular akıp, upuzun ağaçların, mersin ağaçlarının ve defnelerin arasından şırıldayarak sarp yamaçlı vadideki ırmağa dökülüyor.”

Ahmet Refik (Altınay), 17 Nisan-20 Mayıs 1918 tarihleri arasında bir yabancı grupla yaptığı Trabzon gezisindeki tanıklığını şu cümlelerle ifade etmiştir:⁴ “Bahar, bu harabenin ortasına da çiçeklerini serpmiş. Kâh Debbağhane Deresi'nin sarmaşıklar, sarı çiçekler, yüksek kayalar arasında uğuldaya uğuldaya gelen sadası, kâh harabeler ortasında beyaz çiçekleriyle gülen bir erik ağacının yeşil tomurcuklu dalları üzerinde bir kuşun hazin avazı iştiliyor”.

Belçikalı bir arkeolog olan Franz Cumont 1929'da geldiği Trabzon'un antik kent merkezini, köprülerden geçilerek ulaşılan ve etrafı dere yatakları ile çevrili düzlüğün üzerindeki kayalıklarda kurulmuş bir kent olarak tasvir etmektedir.⁵

Biz bu çalışmamızda tarihin eski dönemlerinden beri Trabzon'a gelip bu kadim kent hakkında kalem oynatan insanların tasvirlerinde anlatmadan geçemedikleri Debbağhane ve Zağnos Vadileri'nin bundan tam 100 yıl önce uğramış oldukları doğal felaketi ve buraların ıslahı için geçen süre zarfında yapılan çalışmaları ve beraberinde gelen ihmalleri tarihi vesikalara dayanarak akademik camianın ve diğer ilgililerin dikkatlerine sunmak istedik.

Konunun Analizi

Trabzon antik kentinin doğu ve batısından geçen Debbağhane ve Zağnos Dereleri, yukarıda değinilen olumlu gelişmelerin temelini oluşturduğu gibi zaman zaman meydana gelen bazı olumsuz gelişmelere de kaynaklık teşkil etmiştir. Aslında bu iki derenin neden olduğu olumsuzluklar yalnızca bunlara ait olmayıp bölgenin jeo-morfolojik yapısından kaynaklanmak-

⁴ Ahmet Refik (Altınay), *Kafkas Yollarında Hatıralar ve Tahassüsler*, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1919, s.4-5.

⁵ Veysel Usta, *a.g.e.* s.195.

tadır. Trabzon ilinde akarsuların oluşturduğu vadiler, özellikle ikinci dereceden kolların ve onlara karışan yan derelerin buldukları kısımlarda oldukça dardırlar. Sahanın büyük kısmında hâkim olan bu özellik; yörenin nemli iklim karakteri, havzaların hızlı akışlı olması ve fazla yük taşımaları aşındırmanın derinleşmesinde başlıca rolü oynamaktadır. Trabzon ilinin şekillenmesinde son derece önem taşıyan kütle hareketlerinin oluşmasının temel nedeni zeminin yapısıdır. Zemindeki hâkim materyal olan lavlar ve tüfler bünyelerindeki yarık ve çatlaklardan dolayı su geçirme özelliğine sahiptir. Yörenin oldukça fazla yağış alması, sıcak ve nemli oluşu kayaların derinliklerine kadar ayrışmasına neden olurken genel yamaç eğimlerinin 25-30 derecenin üzerinde oluşu ve yıl içerisinde belli aylarda (Mayıs, Haziran, Ekim) alınan toplam yağışın uç değerlere yakın olması heyelan, toprak akması ve soliflüksiyon gibi kütle hareketlerini ortaya çıkarmaktadır.⁶

Arazi yapısının bu özelliği dolayısıyla Trabzon vilayetinin değişik yörelerinde sık sık can ve mal kayıpları açısından yüksek maliyetli heyelanlara ve sellere rastlanmaktadır. Kırsal alanda yaşanan bu tür olayların ortaya çıkardığı tabloda hem insan hem de maddi kayıplar yüksek düzeyli olmaktadır. Bu tür olaylar hem meskûn mahal, hem de tarihi mekânlarda meydana geldiğinde telafisi mümkün olmayan sonuçların doğması kaçınılmaz hale gelmektedir. Kuşkusuz tarihi ve kültürel varlıkları barındıran mekânların meskûn mahal olarak kullanılmasının şehircilik açısından düzenlenmesi, hem bu varlıkların korunmasını zorunlu hale getiriyor hem de bu alanlarda oturanların can ve mal güvenliğinin korunmasını sağlayıcı tedbirlerin gözetilmesini zorunlu hale getiriyor. Bu yüzden böylesi alanlar diğer alanların imarına göre oldukça güç bir durum arz etmektedir.

Trabzon antik kentinin doğu ve batısından geçen Debbâğhane ve Zağnos Derelerinin iskân alanı haline gelmesinden sonra ortaya çıkan başlıca sorunlardan birisi burada yaşayanların sel felaketi ile karşılaştıklarında uğradıkları can ve mal kayıplarının giderilmesi bir diğeri de söz konusu derelerin ıslah edilme zorunluluğudur.

Trabzon merkezinde, 13 Kasım 1909 gecesi başlayan ve sabaha kadar devam eden şiddetli yağış Debbâğhane Deresi ile Mumhaneönü Çarşısı'nda can ve mal açısından önemli kayıplara neden olmuştur. Olayın ardından

⁶ Aydın Kılıçaslan, "Trabzon'un Coğrafi Yapısı", *Trabzon 2000*, Trabzon Valiliği, İstanbul 2000, s. 39, 46.

duruma el koyan Trabzon Valiliği ilk müdahaleyi yaparak gerekli tedbirleri aldıktan sonra hem olay, hem de alınan tedbirler hakkında Dâhiliye Nezareti'ne 14 Kasım 1909 tarihli telgrafla bilgi vermiştir.⁷ Telgrafta, söz konusu sel felaketinde Trabzon'un ortasından geçen Debbâğhane Deresi'nin emsali görülmemiş bir şekilde taşarak Debbâğhane İslâm Mahallesi'yle Mumhaneönü Çarşısı'nın sular altında kaldığı belirtiliyor valilik ve belediyece olaya müdahale edilip mahsur kalan 58 kişinin kurtarıldığı, selin taşıdığı toprağın altında kalarak şimdiye kadar 15 cesedin çıkarıldığı, evleri kullanılamayacak kadar hasar görenlere çay ve çorba verilerek beslenme ihtiyaçlarının giderildiği söyleniyordu. Çok sayıda ev ve iş yerinin su ve enkaz altında kaldığı için kullanılamaz durumda olduğu belirtilen yazıda; olay yerinde gerekli tedbirlerin alınarak çalışmaların sürdürüldüğü, zararın tazmini için Valilikçe bir yardım kampanyası açıldığı, çalışmanın tamamlanmasından sonra felakete dair kesin raporun hazırlanarak arz edileceği bildiriliyordu.

Trabzon'daki felaketin yaralarını sarmakla uğraşan Trabzon Valiliği, aynı gün aldığı yeni bir bilgi üzerine Dâhiliye Nezareti'ne ilk telgrafa zeyl mahiyetinde ikinci bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta, Trabzon'da felakete neden olan yağmurun Sürmene'ye de yağdığı, meydana gelen toprak kaymaları sonucunda ekili olmayan arazilerde tahribatlar yaşandığı, Homurgan kasabasının yanında bulunan Duyun-ı Umumiye ambarlarının da su baskınına uğradığı, ancak buradaki tuz ve hayvanatın zarar görmediği iletilyordu.⁸

Dâhiliye Nezareti tarafından 15 Kasım 1909'da Trabzon Vilayetine çekilen telgrafta başlatılan yardım kampanyasıyla toplanan paranın selin yaralarının sarılmasına yetip yetmediği sorularak selden zarar görenlerin iskân ve iaşesi için gerekli olan paranın belediye gelirlerinden karşılanması talimatı verilmiştir. Bunun da yeterli olmaması halinde nelere ihtiyaç duyulduğu ve bunların ne kadar para ile karşılanabileceği hakkında hazırlanacak bir raporun süratle Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmesi istenmiştir.⁹

Yaşanan sel felaketinin yarattığı zararın giderilmesi için Dâhiliye Nezareti'nden her türlü desteği alan Trabzon'da çalışmalar sürdürülürken aynı yağmurların Giresun'un Keşap Nahiyesi'nde de etkili olarak mal kaybına sebebiyet verdiği Giresun Kaymakamlığı tarafından Trabzon Valiliği'ne

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH MUİ, 34-1,61 /14 Kasım 1909.

⁸ BOA, DH MUİ, 34-1,61/ 14 Kasım 1909.

⁹ BOA, DH MUİ, 34-1, 61/15 Kasım 1909.

bildirilmiştir. Bu bilgi üzerine Trabzon Valiliği tarafından gönderilen telgrafta ikinci bir zeyl hazırlanarak durum Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bu telgrafta, Giresun'un Keşap Nahiyesi merkezine bir saat mesafede bulunan derenin sahilden içeriye doğru 5 km'lik uzantısında yağın şiddetli dolu nedeniyle sel meydana geldiği ve iki değirmen ile birkaç küçük köprünün yıkıldığı, ancak can kaybının yaşanmadığı belirtilmiştir.¹⁰

Trabzon'da yaşanan bu felaket, dönemin gazetelerinde de hem haber, hem de değerlendirmeler şeklinde yer almıştır.¹¹ Dönemin haftalık edebî, siyasî ve içtimaî risalesi olan *Envar-ı Vicdan* dergisinde olay, *ocak yakıcı bir afet* anlamına gelen "Bir Afet-i Hân mân-sûz" başlığıyla yer alarak "*Şehr-i hâlin birinci Çarşamba gecesi saat 9 raddelerinde şehrimize pek dehşetli, adeta bardaktan boşanırcasına tabirine masduk bir surette yağmur yağmaya başlamış ve az bir müddet sonra Debbâğhane ve Zağnos Dereleri fevkalade bir seylab hâsıl ederek nüfus ve emvalce epeyce telefâtı mucib olmuştur.*" şeklinde haber konusu olmuştur. Felaketin yaralarının sarılması için erbab-ı hamiyet ve fetevanın da destek ve katılımıyla yardım kampanyası düzenlendiği ve bütün vatandaşların buna iştirak etmeleri istenmiştir.¹²

Trabzon'da yaşanan ve can kayıplarına sebep olan sel felaketi üzerine bir yandan yardım kampanyası düzenlenerek ve belediye kaynakları devreye sokularak sorunun acil çözüm bekleyen kısımlarına yerel ölçekte çare aranırken, öte yandan merkezî hükümetin telkini ile afet alanında kesin bir çözüm için proje çalışması başlatılmıştır. Dâhiliye Nezareti'nden gelen 15 Kasım 1909 tarihli telgrafta, selin taşıdığı toprağın Debbâğhane ve Zağnos köprülerinin ayaklarının bulunduğu geçitleri doldurması nedeniyle meydana gelen tıkanıklığın giderilmesi ve hatta buradaki akışın rahatlatılması amacıyla tünel açılması istenmiştir. Bunun üzerine harekete geçilmiş; gerekli teknik çalışmanın yapılması ve kapsamlı bir keşfin hazırlanması için Başmühendis İzidor Efendi'nin¹³ başkanlığındaki bir teknik heyete görev verilmiştir. İzidor Efendi ve ekibi tarafından Debbâğhane ve Zağnos derelerindeki su akışının düzene koyulması amacıyla hazırlanan rapor 2 Aralık 1910 tarihinde

¹⁰ BOA, DH.MUİ., 34-1, 61/17 Kasım 1909

¹¹ *Envar-ı Vicdan*, 6 Teşrinisani 1325, No: 4-21, s.8.

¹² *Envar-ı Vicdan*, 6 Teşrinisani 1325, No: 4-21, s.8.

¹³ Başmühendis İzidor Efendi, Trabzon Vilayeti Nafia Komisyonu'nun üyesi olduğu gibi Nafia Dairesi'nin de Baş Mühendisidir. Bkz. *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904*, Haz: Kudret Emiroğlu, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ankara 2009, s.268, 278.

Vilayet Nafia Müdüriyetine sunulmuştur. İzidor Efendi raporunda her yıl birkaç kez taşan Debbağhane ve Zağnos derelerinin bu yıl insan kaybının da yaşandığı büyük sel felaketi neticesinde etrafta ağır tahribata neden olduğu, meskûn mahallin içinden geçen dere yataklarının Zağnos ve Debbağhane köprülerinin altından başlamak üzere denize kadar her iki tarafın metin duvarlar inşasıyla tahkim olunarak muhtemel sellere karşı güvenli hale getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁴

Vilayet Nafia Müdürlüğü İzidor Efendi'nin raporunu Trabzon Vilayeti Umumi Meclisi'nde de görüşerek uygun bulmuş ve dosyaya bir de Zağnos Deresi haritası ilave ederek alınan kararın icrası için Valilik aracılığıyla Ticaret ve Nafia Nezareti'ne başvurmuştur. Trabzon Valiliğinin başvurusunu değerlendiren Ticaret ve Nafia Nezareti, işin önemini ve aciliyetini göz önünde bulundurarak; Debbağhane ve Zağnos derelerinin akışındaki tıkanıklığın giderilmesi amacıyla tünel açılmasının uygun görüldüğünü belirtmiştir.

Ancak aradan 8-9 ay gibi uzun bir süre geçmesine rağmen söz konusu iş için gerekli ödeneğin aktarılmaması nedeniyle Trabzon Valisi tarafından 15 Ağustos 1910 tarihinde Ticaret ve Nafia Nezareti'ne yeni bir yazı yazılarak konunun önemi bir kez daha hatırlatılmıştır. Yazıda; geçen yıl yaşanan sel felaketi sırasında her iki derenin taşıdığı toprağın su akarını engellediği vurgulandıktan sonra bu tarihten itibaren yağın her yağmurun taşıdığı topraklarla derenin önünde set oluşturduğu ve biriken suyun can ve mal güvenliğini tehdit ettiği; bu durumun halkta panik havası yarattığı ve evlerini terk etmelerine neden olduğu belirtiliyordu. Vali yazısında söz konusu tünellerin bedelinin vilayette düzenlenen yardım kampanyası sonucunda elde edilen parayla karşılanmasının mümkün olmadığı, belediye varidatından bu iş için ödenek tahsis ettirilmesine ise yetkisi bulunmadığının altını çizerek *"kış hulul etmeden ve buralarca bârânın kesretli zamanları gelmezden ameliyat-ı mukteziyenin ifasıyla afet-i tuğyanın tekrarına mani olacak esbabın istikmalî ve selamet-i beşeriyenin temini"* hakkında gereğinin yapılmasını arz etmiştir.¹⁵

Bunun üzerine Ticaret ve Nafia Nezareti tarafından Trabzon Valiliğine çekilen 15 Ağustos 1910 tarihli telgrafla, söz konusu iki derenin İzidor Efendi'nin raporu ve keşfi doğrultusunda kapsamlı ıslahı için gerekli ödene-

¹⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),230.145.36.2/12 Şubat 1912.

¹⁵ BCA,230.145.36.2/25 Ağustos 1910.

ğın aktarılması işlemlerinin tamamlanmak üzere olduğu belirtilerek dere-lerde yapılacak ıslah çalışmasının Vilayet Fen Memurluğu aracılığıyla gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğinin bildirilmesi istenmiştir.¹⁶ Aradan kısa bir süre geçtikten sonra 17 Eylül 1910 tarihinde Nezaretten Vilayete yazılan bir yazıda Debbağhane ve Zağnos derelerinin ıslahı masrafı için gerekli olan 150.000 kuruşluk ödeneğin havale edildiği ifade edilmiştir.¹⁷ Ticaret ve Nafia Nezareti tarafından Trabzon Valiliğine yazılan 7 Kasım 1910 tarihli bir yazıda, gönderilen ödeneğin durumu sorularak; derelerin ıslahı çalışmalarının ne aşamada olduğu ve işin mali yıl sonuna kadar bitirilip bitirilemeyeceği hakkında bilgi istenmiştir. Yazıda gönderilen ödeneğin mali yıl içinde kullanılamaması halinde bütçe kanunu gereğince tenkis olacağı da hatırlatılmıştı.¹⁸ Ancak, Nezaretçe bu yazının yazıldığı tarihte henüz ıslah çalışması işinin ihalesi bile yapılmamıştı.

Gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra Trabzon Valiliğince yapılan ihale sonunda söz konusu iş 127.600 kuruş bedelle müteahhit firmaya ihale edilmiştir. Ancak Trabzon'da meydana gelen şiddetli kolera salgınının¹⁹ inşaat mahalline de yayılması nedeniyle söz konusu derelerde yeni başlayan hafriyat çalışması, Vilayet Sıhhiye Müdürlüğü tarafından hazırlanan 20 Eylül 1910 tarihli rapora istinaden bir süreliğine durdurulmuştur. Yaklaşık üç ay durdurulan ıslah çalışması, yasağının kaldırılması üzerine ihaleyi alan Şeyhzade Abdullah Efendi ile Nafia Müdürlüğü arasında düzenlenen 3 Aralık 1910 tarihli sözleşme ile 14 Aralık 1910'da yeniden başlatılmıştır.²⁰ Kolera nedeniyle gecikmeden doğan eksikliği telafi etmek için yoğun bir çalışma yürüten müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi'nin dere içinde yaptığı hafriyat ve duvarlar, meydana gelen yeni yağmur ve sel suları tarafından tahrip edilerek yıkılmıştır. Hem işin üç ay süreyle durdurulması, hem de

¹⁶ *BCA,230.145.36.2/15 Ağustos 1910.*

¹⁷ *BCA,230.145.36.2/17 Eylül 1910*

¹⁸ *BCA,230.145.36.2/7 Kasım 1910*

¹⁹ 1910 yılı ortalarında Trabzon ile Maçka ve Vakfikebir'de meydana gelen kolera salgını nedeniyle vilayetin salgın yaşanmayan diğer ilçe ve kazalarından birçok doktorun salgının yaşandığı yerlerde görevlendirilmiştir. Hatta durumu yerinde incelemek üzere Sıhhiye Nezareti tarafından Hıfzıssıhha-i Umumiye Müfettişi Doktor Milaşi Hakkı Bey Trabzon'a gelerek çalışmalara nezaret etmiştir. Bu tarihte Trabzon'da yayımlanmakta olan Hekim adlı tıp gazetesinde halkı bilinçlendirmek amacıyla çeşitli yazılar kaleme alınmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Çulfaz, *Anadolu'nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim*, Serander Yayınevi, Trabzon 2007).

²⁰ *BCA,230.145.36.2/9 Şubat 1912.*

yapılan işin tahrip olması nedeniyle ihalenin öngörülen sürede tamamlanamayacağını düşünen ve mali yıl sonunda kullanılmayan ödeneğin Nezaret'e geri gönderileceğini bilen müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi, inşaatın kontrolörlüğünü yapan baş mühendis Emin Bey'den kendisine ek süre verilmesini istemiş, bu talebini 28 Şubat 1911 tarihli bir dilekçeyle Nafia idaresine de iletmiştir.²¹ Mazereti uygun görülen müteahhide hem Nafia Dairesi, hem de dönemin Trabzon Valisi Bekir Sami Bey²² tarafından işi sürdürmesi gerektiği, kendilerinin geri giden ödeneğin yeniden aktarılması için Ticaret ve Nafia Nezareti nezdinde girişimlerde bulunacağı sözü verilmiş; bunun üzerine müteahhit 1910 mali yılının bitmesi ile 1911 mali yılı bütçesinden yeni ödenek gelmesine kadar geçen bir aylık sürede gayr-ı resmi olarak çalışmasını sürdürmüştür. Bu arada 1910 mali yılı sona ermiş ve Debbağhane ve Zağnos dereleri ıslah çalışmasının kullanılmayan ödeneği Ticaret ve Nafia Nezareti'ne iade edilmiştir.

Aciliyeti olan söz konusu işin tamamlanabilmesi için Trabzon Valiliği'nin girişimi üzerine Ticaret ve Nafia Nezareti tarafından 1911 yılı Nisan ve Mayıs aylarına ait geçici bütçenin 11. faslının 3. maddesine dayanılarak Trabzon'a 120.000 kuruş ödenek aktarılması Muhasebe-i Ticaret ve Nafia idaresince kararlaştırılmış, durum 17 Mayıs 1911 tarihinde Nezaret'e bildirilmiştir.²³ Ticaret ve Nafia Nezareti tarafından aynı gün Trabzon Valiliğine çekilen bir telgrafla; "*geçen sene mübaşeret eyleyip mevsim-i gayr-i müsaidin hululüne mebni ta'til edilen ve sene-i maliye zarfından devamına lüzum görülen*" Debbağhane ve Zağnos dereleri ıslahı için 120.000 kuruş ödeneğin aktarıldığı belirtilmiştir.²⁴ Böylelikle söz konusu iş için 1910 ve 1911 yılı bütçelerinden toplam 270.000 kuruş ödenek aktarılmış olmaktadır.

Vilayet Nafia Müdürlüğü tarafından, 1911 yılı geçici bütçesinden aktarılan ödenekle işe devam eden Şeyhzade Abdullah Efendi'ye işin tamamlanması için 1911 Temmuz ayı sonuna kadar süre verilmiştir. Başmühendis Emin Bey tarafından yapılan denetimler sonucunda müteahhide işin karşılığı ikişer aylık dilimler halinde ödenmiştir. Ancak müteahhide verilen süre

²¹ BCA,230.145.36.2/9 Şubat 1912.

²² Bekir Sami (Kunduh) Bey, ilki 1910-1911; ikincisi ise 1912 yılında kısa bir süre olmak üzere iki kez Trabzon Valiliği görevinde bulunmuştur. Bkz. Hüseyin Albayrak, *Tarih İçinde Trabzon Valileri*, Trabzon Valiliği, Trabzon 2008, s. 242, 244-245.

²³ BCA,230.145.36.2.17 Mayıs 1911.

²⁴ BCA,230.145.36.2/17 Mayıs 1911.

tamamlanmış olmasına rağmen işin büyük bir kısmının gerçekleştirilememiş olması üzerine müteahhide 29 Ağustos 1911 ve 8 Ekim 1911 tarihlerinde iki kez ihtarla bulunularak çalışmanın bir an evvel bitirilebilmesi için amele ve usta sayısının artırılması istenmiştir.

Söz konusu mahallerde yaşıyan halk, sonbaharın yaklaşmasıyla yağmurların yoğunlaşacağı ve buna bağlı olarak meydana gelebilecek yeni sel felaketlerinden mağdur olacakları endişesiyle Eytam Müdürü Rasim Efendi ile Reji Kolcularından Muharrem Ağa'nın öncülüğünde 4 Ekim 1911 tarihinde Trabzon Valiliğine müteahhit hakkında bir şikayet dilekçesi vermiştir.²⁵ Dilekçede, Müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi'nin kendisine ihale edilen işe gerekli önemi vermediği, toplam 7-8 adet usta ve amele çalıştırdığı, bu şekilde inşaatın yağmur ve sel mevsimine kadar tamamlanmayacağı belirtildikten sonra sözleşmesinin fesh edilmesi talep edilmiştir. Mahalle halkı tarafından verilen çok sayıda dilekçeyi dikkate alan Nafia Müdürlüğü, müteahhide işin iki gün içinde tamamlanması gerektiği, aksi halde duruma el konularak zarar ve ziyanın kendi hesabına yazılacağına dair bir ihtar çekmiştir. Ancak, bu yöntemden de sonuç alınamayınca Nafia Müdürlüğü tarafından Müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi ile yapılan sözleşme fesh edilmiştir.²⁶

Bu gelişme üzerine Müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi tarafından ihalenin başlangıcından fesh edilme tarihine kadar geçen olayları içeren bir şikâyet dilekçesi yazılarak Trabzon Nafia Müfettişliğine iletilmiştir.²⁷ Müteahhit dilekçesinde; kendisine ihale edilen işin zamanında tamamlanamamasında şahsi ihmalinin bulunmadığını, bilakis gecikmenin idarenin kusurundan kaynaklandığını belirtmiştir. Nitekim işe başladığı anda meydana gelen kolera salgını nedeniyle üç aylık bir süre çalışmasına izin verilmediğini, çalışma izni çıktıktan sonra ise yağın yağmurlar nedeniyle yaptığı duvarların yıkılarak önemli miktarda zarara uğradığını, bu nedenlerle meydana gelen gecikmeden hem Başmühendis Emin Bey'i, hem de 28 Şubat 1911 tarihinde verdiği dilekçeyle ilgilileri uyardığını ifade etmiştir. Ancak ilgililerin duruma kayıtsız kaldıklarını, yalnızca kendisine şifahen çalışmayı sürdürmesi gerektiğinin bildirildiğini, buna mukabil 1910 yılı bütçe döneminin bitişi ile 1911 yılı bütçesinden ödenek aktarılincaya kadar geçen yaklaşık bir aylık sürede

²⁵ *BCA,230.145.36.2/9 Şubat 1912.*

²⁶ *BCA,230.145.36.2/12 Şubat 1912.*

²⁷ *BCA,230.145.36.2/9 Şubat 1912.*

gayr-i resmi olarak gerçekleştirdiği 600 metremikâplık hafriyatın Başmühendis Aziz Bey tarafında keşfe dâhil edilmediğini, bu nedenle işin feshi sırasında da bu parayı alamadığını anlatmıştır. Bunun yanı sıra ihalenin fesh edilme nedeni olarak gösterilen şikâyet dilekçesinde belirtilen toplam 7-8 kişilik bir ekibi olduğu iddiasının yalan olduğu, inşaat için açılan taş ocağı dahil inşaat sahasında çalışanların toplamının 60 kişi olduğu, bu beyanın doğruluğunun ise Nafia idaresi tarafından inşaata memur olarak tayin edilmiş olan Hacı Ahmet Efendi'nin defterine kaydettiği notlarla teyit edilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca, ihalenin Trabzon Valiliğinin 10 Ekim 1911 tarihli yazısı gereğince tek taraflı olarak fesh edilmesi üzerine Polis İlyas Efendi tarafından kendisine *“eşyalarını ve levazımâtını cümleten terk et, hesabını Nafia dairesinden talep eyle”* denilerek inşaat sahasından çıkarıldığını belirten müteahhit, inşaat mahallinde kendine ait *“mevki-i ameliyatta bulunan levazımât-ı umumiyesinin”* Nafia idaresi memuru Hacı Ahmet Efendi ile Polis İlyas Efendi tarafından yeni müteahhit Eytam Müdürü Çizmecizade Rasim Efendi'ye yasa dışı olarak zorla verildiğini ifade etmiştir. Uğradığı bu haksızlık üzerine durumu Emin Bey'in yerine atanan yeni Başmühendis Hulusi Efendi'ye de sözlü olarak aktararak çaresiz bir şekilde *“depozito akçesi ile taşhane muamelesi ve diğer bütün hukukunun tesviyesi”* istirhamında bulunmuş olmasına rağmen, kendisine, uygulamanın Vali Bekir Sami Bey'den kaynaklandığı iletilmiştir. Bütün bu gelişmelerin kendisini hem maddi, hem de manevi olarak mağdur ettiğini belirten Müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi, zararlarının tazminini talep etmiştir. Ancak, fesih işlemlerine ve depozito kesilmesine yapılan itiraz, Vilayetçe 11 Ocak 1912 tarihinde reddedilerek kesinleştirilmiştir.²⁸

Öte yandan mahalle sakinlerinin şikâyetlerini dikkate alan Nafia Müdürlüğü, ihale edilmiş olduğu halde bitirilememiş olan söz konusu işin tamamlanması görevini mahalle sakinleri adına Eytam Müdürü Çizmecizade Rasim Efendi'ye vermiştir. 15 Ekim 1911 tarihinde yapılan sözleşme, işin 61 günde tamamlanarak teslimini öngörmekteydi.²⁹

Ancak ikinci müteahhit olarak mahalle adına işi devralan Eytam Müdürü Çizmecizade Rasim Efendi'nin de Nafia Müdürlüğü ile yaptığı sözleşmeye sadık kalmadığı anlaşılmıştır. Nafia Müdürlüğü ile sözleşme

²⁸ BCA,230.145.36.2/12 Şubat 1912.

²⁹ BCA,230.145.36.2/24 Ocak 1912.

imzalayan Çizmecizade Rasim Efendi, devlet memuru olması dolayısıyla da inşaat işinden anlamaması nedeniyle işin yapımını taşeron olarak üçüncü bir müteahhide devretmiş buna rağmen kendisine tanınan 61 günlük sürede sorumluluğunu yerine getirememiştir. Bunun üzerine Nafia Müdürlüğü ve Trabzon Valiliği inşaaata yeniden el koyarak durumun yerinde incelenmesi amacıyla Trabzon Vilayeti Turuk (Yol) ve Maabir (Köprü) Müfettiş Muavini Musa Kâzım Efendi görevlendirilmiştir. Musa Kâzım Efendi tarafından Debbağhane ve Zağnos derelerindeki ıslah çalışmaları yerinde incelenerek biri 7 Şubat 1912³⁰, diğeri 12 Şubat 1912³¹ tarihli olmak üzere hazırlanan iki ayrı detaylı rapor Trabzon Turuk ve Maabir Müdüriyet-i Umumiyesine sunulmuştur.

Musa Kâzım Efendi'nin hazırladığı 7 Şubat 1912 tarihli raporu, ihalesi fesh edilen ilk Müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi'nin şikâyetlerini değerlendirmektedir. Buna göre ilk müteahhidin ihaleyi üstendiği tarihten fesih tarihine kadar geçen sürede, hazırlanan keşiflere uygun olarak yaptığı işin karşılığında kendisine 63.986 kuruş ödeme yapıldığı, bundan başka hiçbir alacağının bulunmadığının anlaşıldığı belirtilmiştir. Zaten bu durumun Trabzon Valiliğince müteahhide yazılan 23 Ocak 1912 tarihli yazıda da belirtilmiş olduğu ifade edildiği vurgulanmıştır.³² Sözleşmesinin fesh edilmesi meselesinin ise Nafia idaresi ile Müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi arasında imzalanan mukavelenamenin "*inşaatın müddet-i muayyen zarfında ikmal edilememesinde ihtarat-ı resmîyeye hacet kalmaksızın mukavelesinin fesh edilebileceği madde-i mahsusı ahkâmından*" olduğunu belirtmiştir.

Musa Kâzım Efendi tarafından hazırlanan ikinci rapora göre ise inşaatla önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Her iki derede de sürdürülen ıslah çalışması, her iki köprünün altından başlayarak denize kadar olan yaklaşık 1,5 km'lik mesafeyi kapsamaktadır. Bununla birlikte Debbağhane ve Zağnos derelerinde sürdürülen ıslah çalışmalarında önceliğin verildiği Debbağhane Deresi'nde bile çalışmanın daha uzun süre devam edeceği anlaşılmıştır. Müfettişe göre yapılması gereken öncelikli iş, Debbağhane Deresi'ndeki inşaatın bir an evvel tamamlanarak mahalle sakinlerinin tehlikeden kurtarılması ve şikâyetlerinin önlenmesi için dere kenarlarına yapılması gereken duvarların tamamlanmasıdır. Böylece muhtemel bir yeni sel felaketine karşı

³⁰ BCA,230.145.36.2/7 Şubat 1912.

³¹ BCA,230.145.36.2/12 Şubat 1912.

³² BCA,230.145.36.2/12 Şubat 1912.

can ve mal güvenliği korunmuş olacaktır. Ancak, Müfettiş Musa Kâzım Efendi'ye göre söz konusu derenin ıslahında bazı teknik hatalar da yapılmaktadır. Şöyle ki; derenin denize boşaldığı yerde bazı büyük binalar inşa edilmiştir. Çulhazadeler ve Nemlizadelere ait olan bu binaların altından açılması planlanan dere çıkış tünellerinin metreküp cinsinden su akıtma kapasitesi ile Debbağhane köprüsünün altındaki dere yatağının su akıtma kapasitesi arasında neredeyse ½ oranında kapasite farkı olduğu tespit edilmiştir. Musa Kâzım Efendi'ye göre ıslah çalışmalarının bu şekilde tamamlanması halinde, muhtemel bir sel sırasında derenin yukarı kısmında birikecek suyun denize çıkışında sıkışacağı belirtilerek bu durumda yeterli tahliye sağlanamayacağı için derenin taşacağı, hatta oluşacak basınç nedeniyle dere kenarlarına yeni döşenen taşların sökülerek yapılan işin boşa gideceği hususu üzerinde durulmaktadır. Bu sorunun bir an önce dikkate alınarak değerlendirilmesini öneren müfettiş, çözüm için iki alternatif üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki denize boşaltma yapılacak yerdeki Çulhazadelere ve Nemlizadelere ait binaların istimlak edilerek yıkılması ve dere çıkışının genişletilmesidir. İkincisi ise, bu binaların altında yapılacak tünellerin dere çıkışını rahatlıkla sağlayacak genişlikte olmasıdır. Bu iki öneriden birinin mutlaka değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan müfettiş, aksi halde yapılacak bütün masrafların boşa gideceğini, büyük yağmurlarda derelerin yine taşacağını ve yöre sakinlerinin can ve mal zayıatlarının son bulmayacağını da önemle belirtmektedir.

Musa Kâzım Efendi ikinci raporunda, inceleme yaptığı 12 Şubat 1912 tarihine kadar Debbağhane ve Zağnos derelerinin ıslahı çalışmalarında istimlak bedeli dâhil yapılan harcamalara dair iki adet cetvele de yer vermiştir. Ek'te yer alan 1 nolu cetvelde Şeyhzade Abdullah Efendi ile Nafia Müdürlüğü arasında düzenlenen 3 Aralık 1910 tarihli sözleşmede yer alan detaylar mevcuttur. Bu cetvelden anlaşıldığına göre; söz konusu derelerin ıslahı çalışmasının içinde hafriyat işlemleri, dere kenarlarına kârgir duvar yapılması, bu duvarlar için kullanılacak taşlara ödenecek bedel olmak üzere toplam 124.600 kuruşluk bir ihale gerçekleştirilmiştir. 2 nolu cetvelde ise işin ihale edildiği tarihten sonraki gelişmesi ve bu esnada hem ilk müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi'ye, hem de ikinci müteahhit Eytam Müdürü Çizmecizade Rasim Efendi'ye yapılan ödemelerin miktarları ve tarihleri yer almaktadır. Yine bu cetvelden anlaşıldığına göre, Debbağhane ve Zağnos derelerinin

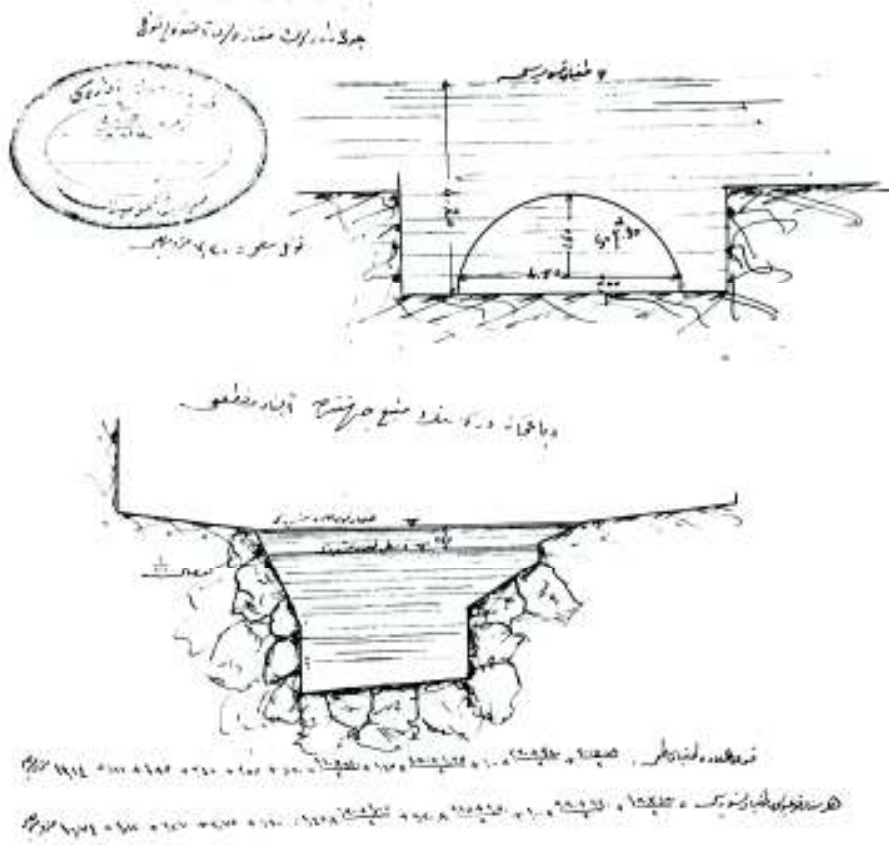
ıslahı çalışmasının yalnızca dere yataklarına matuf olmadığı, bu derelerin üzerinden geçen ve kent içi ulaşımının doğu-batı bağlantısını sağlayan Debbağhane ve Zağnos köprülerinde de tamiratlar yapılmıştır. Bu cetvelden anlaşıldığına göre; söz konusu projenin başlangıcından iptal edildiği tarihe kadar Mecidiye 19 cinsinden ilk müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi'ye toplam 60.787 kuruş 52 santim, ikinci müteahhit Eytam Müdürü Çizmeci-zade Rasim Efendi'ye ise 59.745 kuruş 84 santim para ödenmiştir. Buna göre 3 Aralık 1910 tarihli sözleşme gereğince 124.600 kuruş bedelle ihale edilen iş için iptal edildiği tarih olan 12 Şubat 1912 tarihine kadar geçen süre içinde ilgili müteahhitlere keşifte yer alan işlerin bedeli olarak toplam 120.533 kuruş 36 santim para ödenmiştir. Müteahhitlere ödenen paranın dışında Debbağhane Deresi inşaatı için yapılan istimplâk bedeli olarak 32.585 kuruş, Zağnos Deresi köprüleri için 38.27 kuruş 75 santim ilave harcama yapılmıştır. Böylece her iki vadiye yapılan inşaatlar için toplam 156.946 kuruş 11 santimlik ödenek kullanılmıştır. Bununla birlikte, işin ihale bedelinden (124.600 kuruş) daha fazla ödenek kullanılmış olmasına rağmen gerçekleştirme oranının ancak öngörülenin yarısı kadar olduğu anlaşılmaktadır.³³ Bu durum bize, ya planlama ve keşif hazırlanması sırasında yapılacak işin yeterince öngörülemediği, dolayısıyla eksik keşif yapıldığını ya da ödemelerin yapılan işe uygun olmayan bir şekilde fazla olduğunu göstermektedir.

Musa Kâzım Efendi tarafından hazırlanan detaylı rapor Trabzon Valiliği tarafından Ticaret ve Nafia Nezareti'ne intikal ettirilmiştir. Söz konusu rapor değerlendirilmiş ve sonuç 7 Mart 1912 tarihli yazıyla Trabzon Vilayetine bildirilmiştir.³⁴ Yazıda, Trabzon Debbağhane ve Zağnos derelerinin ıslahı için 1910 bütçesinden 150.000 ve 1911 bütçesinden 120.000 kuruş olmak üzere toplam 270.000 kuruş ödenek aktarıldığı, bu ödeneğin 12 Şubat 1912 tarihine kadar 156.946 kuruşunun kullanılmış olduğu belirtilmiştir. Musa Kâzım Efendi'nin raporuna atıfta bulunulan yazıda, derelerin ıslahı için bazı istimplâk çalışmalarının yapılmasının gerekli olduğu vurgulanarak bu işin tamamlanması için merkezi bütçeden gönderilecek ödenek miktarının artırılacağı ifade edilmiştir. Bununla beraber söz konusu ıslah çalışmasının Trabzon şehri içinde olması nedeniyle bundan sonraki işlemlerin Trabzon Belediyesince karşılanması gerektiğine de karar verilmiştir.

³³ *BCA,230.145.36.2/12 Şubat 1912.*

³⁴ *BCA,230.145.36.2/7 Mart 1912.*

Trabzon Vilayeti Turuk ve Maabir Müfettiş Muavini Musa Kâzım Efendi tarafından hazırlanan ikinci raporun ekinde iki adet de çizime yer verilmiştir. Çizimlerden biri Çizmecizadelerin mağazaları altındaki tüneli, diğeri ise Debbaghane Deresi'nin normal yatağı ile sel felaketinden sonra toprakla dolmuş halini tasvir etmektedir:

Sonuç

Trabzon kentinin yerleşim alanı itibarıyla üzerinde bulunduğu topografik yapı, dik ve derin vadi yataklarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum şehir planlaması açısından önemli güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Trabzon antik kentinin doğu ve batısından geçen Debbaghane ve Zağnos derelerinin 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarından itibaren iskân alanı haline gelmesiyle birlikte sorunları giderek daha karmaşık hale

getirdiği gibi çözümleri de zorlaştırmıştır. Debbaghane ve Zağnos derele-
rinin ıslahı yapılmadan söz konusu vadilerin iskâna açılması, yağışlı bir
iklime sahip olan yörede meydana gelen yağışların, topografyanın da etki-
siyle kısa sürede sele dönüşmesine neden olmuştur. Bu sel felaketlerinden en
büyüğü ise çok sayıda insanın yaşamını yitirdiği ve Trabzon'un en önemli
ticaret merkezlerinden biri olan Mumhaneönü mevkiindeki dükkânların ağır
tahribata uğradığı 13 Kasım 1909 tarihinde yaşanmıştır. Olayın ardından ilk
kez başlatılan kapsamlı ıslah çalışmalarından da çeşitli planlama ve uygu-
lama hataları nedeniyle verimli bir sonuç alınamamıştır. Bununla birlikte,
yerli ve yabancı seyyahların tespitinden de anlaşıldığı kadarıyla 19. yüzyılın
ikinci yarısına kadar portakal ve mandalina bahçesi olan her iki vadi, iskâna
açıldıktan sonra bir yandan her yağmurda sel tehdidi altında kalmış, öte
yandan kontrolsüz yapılaşma faaliyetleri de giderek yoğunlaşmıştır.

Bu sorun Cumhuriyet dönemine de aktarılmıştır. 1928-1956 yılları
arası *Plân Zorunluluğunun Getirildiği Dönem*'de³⁵ Trabzon kentinin imar
planını yapmak üzere görevlendirilen şehirci-mimar J.H.Lambert 1938
yılında Trabzon Şehri Avan Projesi'ni hazırlayarak 3. Genel Müfettiş Tahsin
Uzer'e teslim etmiştir. Bu planın amacını açıklamak üzere kaleme aldığı
raporda; şehir içinden geçen derelerin 4 m. genişlik, 2 m. derinlikte mimari
bir yatak yapıldıktan sonra kapatılmasını önermiştir.³⁶ Ancak Lambert
tarafından hazırlanan avan projenin Belediye Meclisi'nde görüşülmesi 1941
yılında gerçekleşmiş, hem avan proje, hem de ayrıntılar üzerinde görüşlerine
başvurulmak istenilen Lambert, işlerinin yoğunluğu nedeniyle toplantıya
katılmamıştır. Bu nedenle de detaylandırılmayan avan projenin uygulamaya
konulması gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte Lambert planının merkezi
ve yerel yönetim yatırımlarına yönelik temel kararları büyük ölçüde gerçek-
leşmiş olmasına rağmen iskân alanlarındaki plan dışı gelişme ise denetlen-
memiştir.³⁷ Trabzon'da ikinci kentsel planlama dönemi 1970'lere rastla-
maktadır. 1970-1977 dönemini kapsayan *ikinci plan* çalışmaları da kentleş-
meyi kendi öngördüğü gibi dönüştürememiş, hem yerel yönetim yatırım-

³⁵ Y. Ergun, "Açılış Konuşması", s. 10, *XIV. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları* (29-30
Mayıs 1986), A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 560, S.B.F. İskân ve Şehircilik
Araştırma Merkezi Yayınları: 16, Ankara 1987, s. 9-11.

³⁶ J.H.Lambert, "Trabzon İmar Planı ve İzah Raporu", *Belediyeler Dergisi*, Yıl:3, Sayı: 29,
1938, s.42.

³⁷ Saliha Aydemir, "Planlarla Plansız Gelişen Kent: 1937'den Günümüze Trabzon", *Mimarlık
Dergisi*, sayı:2, 1989, s.50-51.

larına hem de iskân ünitelerinin gelişmesine ilişkin kararları çok sınırlı ölçüde gerçekleştirmiştir. 1987’de ihale yöntemi ile yaptırılan revizyon imar planı 2000 yılında kent nüfusunu 265.000 olarak öngörmüştür. Revizyon planının ana ilkeleri, *ikinci plan* ile bütünleşerek ortaya çıkan yeni gereksinimlerin karşılanmasını ve topografyanın uygun yerlerine yerleştirilmesini hedeflemekteydi. Bu hedeflerden biri de vadileri yeşil ve halka açık alanlar olarak değerlendirmek³⁸ olmasına rağmen bu konuda da öngörüler gerçekleştirilememiştir. 1989 ve 2002 plan kararları da söz konusu etkiyi gösteremediği gibi 1970’li yıllarda başlayan 3 katlı konutlar, daha sonra 5, 8 ve simdilerde 10’lu katlara kadar artırılmıştır. Lambert’in planında özellikle vurguladığı kentin hava koridoru olması gereken vadiler, jeolojik etütleri bile yapılmadan yüksek binalarla doldurularak vadilerin önleri kapatılmıştır.³⁹

Nihayet 2000’li yıllara gelindiğinde, merkezi idare ile yerel yönetimin işbirliği çerçevesinde öncelikle Trabzon antik kentinin doğu ve batısından geçen Debbağhane ve Zağnos dereleri ve bunları çevreleyen vadilerde yeni bir planlama çalışması başlatılmıştır. Bu çalışma, 1938 tarihli Lambert planında vurgulandığı üzere vadileri halka açık yeşil alanlar olarak düzenlemeyi öngörmekteydi. Bu çerçevede başlatılan Zağnos Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi 20.11.2006 tarihinde 3.949.000 YTL’ye ihale edilerek⁴⁰ 2009 yılında tamamlanmıştır. Projenin ikinci ayağı olan Tabakhane Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi’nin istimlâk çalışmaları günümüzde devam etmektedir. Ancak, Zağnos projesinin tamamlanmasının üzerinden bir yıl gibi çok kısa süre geçmiş olmasına rağmen vadiden geçen ve uygulanan projede kapatılmış olan Zağnos Deresi’nin üzerinin açılmasının zorunlu olduğu ortaya çıkmış, yeni tamamlanmış olan projenin tadilatı gündeme gelmiştir.

Son söz olarak şunu söyleyebiliriz: 1909’da meydana gelen büyük sel felaketi neticesinde Debbağhane ve Zağnos derelerinde başlatılan ıslah çalışmaları ve bu çalışmalarla ilgili olarak Trabzon Vilayeti Turuk ve Maabir Müfettiş Muavini Musa Kâzım Efendi tarafından hazırlanan raporda belirtilen “*dere akışının doğru şekilde düzenlenmesi düşüncesine*”, bu tarihten itibaren geçen 100 yıllık sürede büyük sıkıntılar yaşanmış olmasına rağmen, popülist politikalar yüzünden yeni gelinmiş, ancak gereği henüz yapılamamıştır.

³⁸ Saliha Aydemir, *a.g.m.*, s.50-51.

³⁹ Dilek Şen Beyazlı, “Mekansal Tarih: Trabzon Kenti Örneği”, *Karadeniz Tarihi Sempozyumu 25-26 Mayıs 2005*, c:2, Trabzon 2007, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, s. 1099.

⁴⁰ <http://www.renovanews.com/kprojeler.asp?islem=projetetay&id=78>

EKLER:

EK 1: Müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi'ye bi'l-münakasa ihale olunan inşaatı müŐir cedveldir.

Kuruş	Santim	Metremikap	Tul	Mülahazat
118818	70	1697.40	471.50	Maa-temel hafriyatı, kargir duvar inşaatı
12000				Mevcut taş bedeli
106818				
9000	90	100	200	Bir metre irtifanda ve yarım metre tahtında yontma taş korkuluğu
115818				
818				Müteahhidin tenzilatı
115000				
Kuruş		Metremikap		
9737.50	5	1947.50		Dere mecrasının tanzimi hakkında turab hafriyatı
137.50				Müteahhidin tenzilatı
124.600				Bilumum inşaat bedeli

EK 2: Ödeme Listesi

RAPORUN					
Mecidiye 19'dan muhteviyatı		Mecidiye 20'den muhteviyatı		Tarihi	Mülahazat
Santim	Kuruş	Santim	Kuruş		
-	32585	-	34300		Dere mecrasının intizamı için istimlak edilen mahallerin bedeli olarak tedaviye olunan
55	13179	21	13873	31 Kânunusani 326 (13 Şubat 1911)	Dere mecrasının tanzimi için istimlak Müteahhit Şeyhzade Abdullah Efendi'nin me'huzatı
19	11172	20	11760	1 Mart 327 (14 Mart 1911)	
71	14239	17	14989	21 Mayıs 327 (9 Haziran 1911)	
74	9448	5	9946	4 Temmuz 327 (17 Temmuz 1911)	
9	2646	36	2785	24 Eylül 327 (7 Ekim 1911)	
4	3797	27	3996	29 Eylül 327 (12 Ekim 1911)	
20	6304	-	6636	29 Kânunuevvel 327 (11 Ocak 1912)	
52	60787	26	63.986	Toplam	
7	11239	61	11830	1 Teşrinisani 327 (14 Kasım 1911)	327 tahsisatından Müteahhid-i sani Eytam Müdürü Rasim Efendi'nin me'huzatı
20	11371	69	11969	14 Teşrinisani 327 (27 Kasım 1911)	
27	11453	8	12056	24 Teşrinisani 327 (7 Aralık 1911)	
48	9327	41	9818	31 Kânunuevvel 327 (13 Ocak 1912)	
82	16354	60	17215	30 Kânunusani 327 (12 Şubat 1912)	
84	59745	39	62.890	Toplam	
75	3827				Emaneten Zağnos Deresi köprülerinin tamirine sarf olunan